

Aighneas Iascaireachta 1935

Lochlainn Ó Tuairisg

I lár shamhradh na bliana 1935 thug tuairim is cúig fhear fhichead de chuid mhuintir na háite – an Tulaigh, Baile na hAbhann, an Chloch Mhór – aghaidh ar Loch na Creibhinne, nó Loch Bhaile na hAbhann, agus chuaigh siad ag iascach sa loch, a bhformhór ón mbruach, ach chuaigh triúr nó ceathrar amach i mbád. Iascach mar dheas a bhí ar siúl ag an gcuid is mó acu – d’admhaigh duine den lucht eagraithe, Séamus Ó Conghaile as Baile na hAbhann (Séamus Phat Shéamuís), ina dhiaidh sin gur slat sailí agus píosa twine ceangailte de a bhí aige féin. Tamall ina dhiaidh sin tháinig an té a mba leis cearta iascaireachta na locha, Michael Wallace, ar an láthair, le beirt ghardaí, agus tógadh ainmneacha.

Go gairid ina dhiaidh sin, b’fhéidir an oíche dár gcionn, ag a trí a chlog ar maidin, thóg an Conghaileach agus cúpla duine eile (le miotóga ar a gcuid lámha agus stocaí taobh amuigh dá mbróga) bád le fear darbh ainm Sheppard, Sasanach a bhíodh ag iascach ar an loch le cead Wallace. Mhaígh an Conghaileach go raibh *revolver* aige féin agus gur bhagair sé ar ghiolla Wallace é, agus go raibh nóta tugtha do Sheppard roimhe sin ag fógairt gur le muintir na háite an loch agus cearta iascaireachta ar an loch. Chroch siad leo an bád, ar aon nós, agus síos leo go cladach. Bhí mála móna acu agus galún peitрил. Lasadh tine sa mbád agus brúdh amach sa bhfarraige í. Agus, a deir ó Conghaile: “Agus ba dheas an lá a bhí ann agus muid ‘nár suí síos ar an gcarraig seo ag breathnú ar an mbáidín sin amach agus an tine dheas, an *bone-fire* seo, i lár an bháidín ag seoladh amach i dtreo Oileáin Árann.” Thriail siad an cleas céanna le bád Wallace é féin ach bhí sí róthrom lena tabhairt síos chuig an bhfarraige fiú le carr agus capall. Séard a rinneadh mar sin í a thabhairt amach sa loch agus í a líonadh le clocha a bhí bád níos lú a thabhairt chomh fada léi nó go ndeachaigh sí go tóin poill. Tamall ina dhiaidh sin, dar leis an gConghaileach, tháinig gardaí thart agus chuartaigh siad an loch agus tar éis dhá lá d’aimsíodar an bád. Amach ó chósta Chiarraí a fritheadh an bád ar lasadh an tine inti, a dúirt sé!

Dream darbh ainm Muinntir na Gaedhealtachta ba chúis leis an agóid seo in aghaidh cearta iascaireachta i gConamara a bheith fós i seilbh tiarnaí talún coimhthíocha, nó daoine a bhí ag íoc cíosa leo, agus talamh Chois Fharraige i seilbh na ndaoine le breis agus cúig bliana fichead roimhe sin. B’iar-ghníomhaire (agus maor nó báille roimhe sin) de chuid sheantiarnaí talún cheantar na Tulaí, na Blácaigh, é Michael Wallace. (Is cosúil gur as an Mám ó thúis iad agus bhí sé sa seanchas gur mar chóisteoir a tháinig a athair siúd, John, ag obair don Bhlácach i dtosach agus go mbíodh a bhean ag obair mar chócaire sa gcisteanach

sa teach mór ar an gCaisleán.) Nuair a d’imigh na Blácaigh d’fhan Wallace thart agus bhítí ag íoc cíosa leis-sean, an gníomhaire, “rep. of Val. Blake”, nó gur cheannaigh Coimisiún na Talún eastát na mBlácach ag tús an 20ú haois. Trasna ó shéipéal na Tulaí a bhí sé ina chónaí – leagadh an teach cúpla bliain ó shin ach bheadh cuimhne ag daoine ar an dá cholún a bhí chaon taobh den doras. Ach má scaoil siad lena gcuid talún, choinnigh na Blácaigh, nó dream a raibh léas acu uathu, greim ar chearta iascaireachta agus foghlaeireachta sa gceantar. D’íocadh lucht iascaigh agus foghlaeireachta táille le Wallace as cead a bheith acu a bheith ag iascach nó ag foghlaeireacht ar na lochanna nó ar an sliabh, agus bhíodh bád le fáil ar cíos uaidh.

Muinntir na Gaedhealtachta

Maidir le Muinntir na Gaedhealtachta, sa mbliain 1933 a bunaíodh an eagraíocht. Lucht IRA agus iar-IRA a bhunaigh an eagraíocht, bunaithe cuid mhaith ar mhúnla eagraíocht den chineál céanna bhí tar éis titim as a chéile tamall roimhe sin, Cumann na Gaedhealtachta, cumann a bhunaigh Criostóir Mac Aonghusa agus Seán Mac Mathghamhna i 1931. (Agus go deimhin d’éireodh idir Mac Aonghusa agus dream an chumainn nua, Máirtín Ó Cadhain go háirithe.) Ba iad Cumann na Gaedhealtachta a bhain geallúint de rialtas Fhianna Fáil i 1932 go n-aistreofaí teaghlaigh bhochta as Conamara soir go Contae na Mí, áit a raibh eastáit mhóra le roinnt. Ach níor tháinig tada as. Nuair a bunaíodh Muinntir na Gaedhealtachta cuireadh craobhacha den eagraíocht nua ar bun ón Tulaigh go Ros Muc. Máirtín Ó Cadhain, a bhí ag múineadh sa gCarn Mór (agus i gceannas ar chathlán na Gaillimhe den IRA), agus Seán Ó Coisdeala, poblachtánach eile, a bhí ag múineadh sa Tulaigh, ba mhó a bhí ina bhun, agus fostaíodh Séamus Ó Conghaile, a bhí tar éis a phost mar bhainisteoir i stáisiún carraigín i gCasla a chailleadh (de bharr baint a bheith aige leis an IRA é féin), mar thimire lánaimseartha. Théadh sé thart ar a

rothar ag eagrú cruinnithe. Ar an gcéad rud a rinne an eagraíocht nua, i 1934, a dhul go Baile Átha Cliath ar rothar, 36 fear, chun castáil le hÉamon de Valera chun brú a chur air a gheallúint a chomhlíonadh maidir le talamh ar eastáit mhóra i lár tíre a thabhairt do dhaoine as Conamara. Agus bhí toradh ar a n-iarratas, mar thosaigh de Valera ag scrúdú féidearthachtaí i gContae na Mí, agus mar atá a fhios againn, as sin a tháinig Gaeltachtaí Ráth Chairn agus Bhaile Ghib.

Ba dream iad Muinntir na Gaedhealtachta a cheangail ceist na Gaeilge le drochstaid eacnamaíoch na nGaeltachtaí agus a d'fhógair nach mbeadh téarnamh i ndán do cheann d'uireasa an chinn eile. Ba dream iad a fuair tacaíocht ón bpáipéar sóisialach Gaeilge *An t-Éireannach*, agus foilsíodh ábhar bolscaireachta le Ó Cadhain, Ó Coisdeala agus Ó Conghaile sa bpáipéar céanna. Ach tar éis gur éirigh chomh maith sin lena bhfeachtas i gCo. na Mí, agus tar éis gur éiligh siad fostaíocht agus cearta do chainteoirí Gaeilge agus lucht Gaeltachta, tháinig meath ar an eagraíocht tar éis an aistrithe soir. Níor chuireadar aon iarrthóir ar aghaidh i bhfothoghchán na bliana 1935, mar a bhíodhas ag súil, agus thacaigh formhór a lucht leanta le hiarrthóir Fhianna Fáil. Idir dhá stól a thit siad ar go leor bealaí: idir daoine a raibh luí acu le Fianna Fáil agus dream níos radacaí, b'fhéidir, a bhí báúil leis an IRA – chuaigh leithéidí Chríostóir Mhic Aonghusa le Fianna Fáil, ach d'fhan Cadhnach agus Ó Coisdeala leis an IRA.

Cás Cúirte

I lár mhí Iúil na bliana 1935 éisteadh cás speisialta maidir lenar tharla ar Loch Bhaile na hAbhann i gCúirt Chuarda na Gaillimhe. D'iarr an gearánaí, Michael B. Wallace, dearbhú ón gcúirt gur aigesean amháin a bhí cearta iascaireachta ar Loch Bhaile na hAbhann agus d'iarr sé chomh maith go n-ordófaí do 25 cosantóir, a bhí ainmnithe, gan aon iascach a dhéanamh sa loch nó go mbeadh éisteacht iomlán ann i mí Dheireadh Fómhair. Bhí an Breitheamh Wyse-Power sásta é an t-ordú sin a dheonú ach baineadh ceithre ainm den liosta de dheasca iad a bheith faoi bun bliain is fiche. 30 Deireadh Fómhair, bhí éisteacht iomlán ann, agus chruthaigh Wallace chun sástachta an bhreithimh go raibh sé ag íoc cíosa le heastát na mBlácach le blianta fada, go raibh léas aige ón eastát agus gur aigesean amháin a bhí cearta iascaigh ar Loch Bhaile na hAbhann. Ní hamháin sin ach níor chuimhneach leis-sean aon duine de na cosantóirí a bheith ag iascach ar an loch riamh agus nach raibh bunús ar bith lena n-éileamh go raibh cearta seanbhunaithe iascaigh acu.

Níor fhostaigh na cosantóirí aon dlíodóir ach d'ainmigh siad urlabhraí, Séamus Ó Conghaile, agus fuair siad comhairle ó Mháirtín Ó Cadhain agus ó phoblachtánach eile, Riobard Mac Laghmainn (nó Robert Clements, de shliocht uasal Protastúnach as Cill an Duáin, Co. Chill Dara – bheadh cuimhne ag daoine air seo, mar bhíodh sé ag fanacht tigh Phádraic Mhóir i gClochar na gCon). Dhiúltaigh siad aon Bhéarla a labhairt, ag rá nach raibh acu ach Gaeilge, agus iarradh

Séamus Ó Scanláin, ar chlé, agus a uncail, Seán Ó Coisteala i gCo. na Mí. Tá Seán luaite san alt seo.

go n-éistfí an cás i nGaeilge. Foilsíodh forógra leo sa *gCuradh Connachtach*, ag fógaírt go raibh talamh ag chuile dhuine a bhí os comhair cúirte thart timpeall ar an loch, agus nach raibh ag Wallace, agus go raibh siad ag iascach ar an loch le fiche bliain nó níos faide, agus nár cuireadh aon stop leo riamh go dtí anois. Ach ba é an breithiúnas a thug an Breitheamh Wyse-Power, ainneoin gur mhaígh siad go raibh siad ag iascach ar an loch le tríocha bliain, *"The fishing rights were the property of Mr Wallace"*. Mar sin dheonaigh sé urghaire, ag cur cosc orthu iascach a dhéanamh ar an loch.

Ach is léir gur leanadh den agóid, mar bhí an cás os comhair cúirte arís i Meitheamh na bliana dár gcionn agus é curtha i leith ceathrair go raibh siad ag iascach ar an loch agus bhí príosún á éileamh de dheasca díspeagadh cúirte. I measc an cheathrair bhí deartháir leis an gConghaileach, Tom. Cuireadh Tom Ó Conghaile agus fear eile i bpríosún Luimnigh go dtí go ngabhfaidís a leithscéal, ach scaoileadh saor an bheirt eile. D'fhan Tom Ó Conghaile i bPríosún Luimnigh ó Mheitheamh 1936 go dtí Iúil 1937, breis agus bliain, gan é bheith cúisithe as aon choir ach príosún gan téarma gearrtha air. Ba é an chúis gur scaoileadh saor ar deireadh é, nach raibh mionnscribhinní a cuireadh os a chomhair, mar chruthúnas gur sháraigh sé an urghaire, i nGaeilge. Dúirt an Breitheamh Gavan Duffy: *"native speakers of Irish are entitled as a matter of fair play, to have all the legal documents in an action presented to them in the language which is their vernacular, and they ought not to be made amenable to legal process, or called upon to answer affidavits drawn in a language which many of them, when they know it at all, know imperfectly"*. D'ordaigh sé go n-íocfadh Wallace costais na héisteachta seo. An mhí chéanna rinne Tom Ó Conghaile iarratas ar dhamáistí ar Wallace, agus Cláraitheoir an Chontae, agus gobharnóir an phríosúin, ach níor éirigh leis.

Ach níorbh in deireadh an scéil, mar mhaígh Séamus Ó Conghaile gur tháinig Máirtín Ó Cadhain chuige ina dhiaidh sin ag iarraidh a chead nó a bheannacht Wallace a mharú. Bhí an bheirt acu san IRA, an Cadhnach ina oifigeach ceannais ar Chathlán Chathair na Gaillimhe agus an Conghaileach ina cheannaire rannóige ar an dream thiar. Gheobhadh an Cadhnach, a dúirt sé, duine aníos as Port Omna nó Baile Locha Riach a dhéanfadh an gníomh. D'éitigh an Conghaileach é, ag rá go ndéanfadh sé scrios ar na hóglaigh thiar agus go dtarraingeodh sé an iomarca achrainn – agus ar aon nós go raibh Wallace amach sna blianta agus nárbh fhiú an tairbhe an trioblóid. “Ó, a bhastaird!” a deir an Cadhnach leis, agus d’iompaigh sé ar a sháil agus d’imigh sé. B’éigean don Chadhnach a bheith sásta le cruinniú toghcháin de chuid Fhianna Fáil a chur in aer áit a raibh Wallace ar an ardán.

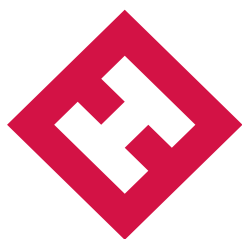
Maidir le Séamus Ó Conghaile, chuaigh seisean le múinteoireacht agus fuair sé post i 1935 le Coiste Gairmoideachais Ros Comáin. Is ann a d’fhan sé go dtí go ndeachaigh sé ar scor nuair a d’fhill sé ar chathair na Gaillimhe agus d’fhan sé ann nó go bhfuair sé bás. Chuaigh sé leis an bpeann agus foilsíodh úrscéal faoin thréimhse an chogaidh chathartha ina cheantar dúchais, *An Leacht nár Tógadh* (1982), cnuasach gearrscéalta, *Ar Thóir Lóistín agus Scéalta Eile* (1986), agus leabhar do pháistí, *Santa agus na Leipreacháin* (1984). Bhí leabhar eile, faoi Bhlácaigh na Tulaí, ag na foilsitheoirí nuair a bhásaigh sé, deirtear. Bhí sé ina phoblachtánach go

deireadh a shaoil, agus go deimhin chuartaigh Gardaí a theach i nGaillimh nuair a d’éalaigh príosúnaigh phoblachtánacha as géibheann.

Mar fhocal scoir, nuair a d’fhoilsigh Gluaiseacht Chearta Sibhialta na Gaeltachta clár ocht n-aidhm tráth a bunaithe i 1969, ba é aidhm uimhir a cúig: “Tabhairt ar ais na gcearta iascaireachta chuig an bpobal i gcoitinne mar ba cheart”. Agus céard a tharlódh tamall ina dhiaidh sin mar agóid phoiblí in aghaidh cearta iascaireachta a bheith i seilbh eachtrannaigh ach “fish-in” ar Loch Bhaile na hAbhann.

Foinsí

Tá cuntas cuimsitheach ar an eachtra seo ag Alf Mac Lochlainn, *“Fiáin na Bocs a bhí ann an t-am sin”*: *Aighneas Iascaireachta Bhaile na hAbhann*, 1935 (Baile Átha Cliath, Coiscéim, 1999). Féach Éamon Ó Ciosáin, *An tÉireannach, 1934–1937: Páipéar Sóisialach Gaeltachta* (Baile Átha Cliath, An Clóchomhar, 1993) maidir le cúlra. Tá tuilleadh faoi Mhuinntir na Gaedhealtachta ag Aindrias Ó Cathasaigh, *Ag Samhlú Troda: Máirtín Ó Cadhain 1905–1970* (Baile Átha Cliath, Coiscéim, 2002). Féach freisin an tSr. Bosco Costigan agus Seán Ó Curraoin, *De Ghlaschloich an Oileáin: Beatha agus Saothar Mháirtín Uí Chadhain* (Béal an Daingin, Cló Iar-Chonnachta, 1987). Tá cuntas cuimsitheach ar bheatha Shéamuis Uí Chonghaile ar www.ainm.ie agus ar a úrscéal ag Breandán Delap, *Úrscéalta Stairiúla na Gaeilge* (Baile Átha Cliath, An Clóchomhar, 1993). ■

Nioclás Ó Conchubhair Teo Homevalue

ÁBHAR TITHÍOCHTA • EARRAÍ CRUA • TEAS & PLUIMÉIREACHT
SEOMRAÍ FOLCTHA • CUISNEOIRÍ & INNILL NÍOCHÁIN
SOLAS • PÉINT • LÁRIONAD GAIRDÍN

Casla, Gaillimh

Teil: 091-506111 Facs: 091-506044
ephos: nicholasoc@eircom.net www.nioclasc.ie